



Het Caltrans-gebouw van Thom Mayne in Los Angeles foto Roland Halbe

Thom Mayne krijgt de Pritzker-Prijs voor architectuur

# Het idee van de toekomst is dood

**E**en intense man, was mij verteld. Maar dat bleek te zwak uitgedrukt. We zitten amper aan tafel in zijn woning in Santa Monica, Los Angeles, of Thom Mayne, de Amerikaanse architect aan wie vorige week de meest prestigieuze prijs van de architectuur, de Pritzker-prijs, is toegekend, barst los. Om zich in de volgende uren maar met tegenzin te laten onderbreken in zijn gepassioneerde, dwingende betoogtrant.

„Kijk”, zegt hij, wijzend op een beeld op zijn laptop tijdens zijn in gierende vaart gehouden betoog over architectuur, kunst en wetenschap. „Hier begint de hedendaagse architectuur.” We kijken naar een lachend, vrouwelijk hoofd op een donkerkleurig lijf dat zich wat spierbundels betreft kan meten met dat van de Californische gouverneur. Is het een vrouw? Een man? „Voor mij”, zegt hij, „representeert dit beeld het hybride, dubbelzinnige karakter van onze huidige cultuur en de radicale verandering die zich voltrekt in onze relatie met de natuur en in die natuur zelf. Wat is natuur, wat betekent 'natuurlijk' in onze tijd? Niets! We kunnen de natuur niet meer zien zoals Caspar David Friedrich in de negentiende eeuw: als een eerbetoont aan een hogere macht. Daarom is ze als begrip betekenisloos geworden. Ons idee van natuur wordt meer en meer bepaald door de wetenschappelijke ontwikkelingen. Die zijn ook beslissend voor ons beeld van de werkelijkheid. De wetenschappelijke werkelijkheid is de moderne menselijke conditie en dat wordt zichtbaar in de symbolische aard van mijn werk.”

Mayne (1944), een grote, stevige man met een stoppelbaard en een felle, bijna woeste blik, is geen onomstreden architect. De jury van de Pritzker-prijs omschreef hem als 'een product van de roerige jaren zestig die zijn rebelse houding en fervente verlangen naar verandering in zijn werk heeft geïncorporeerd, en waarvan de vruchten nu pas zichtbaar worden in een aantal grootschalige projecten'. De robuuste, staalkleurige gebouwen die hij de laatste jaren met zijn bureau Morphosis heeft ontworpen, hebben scherpe hoeken, uitstekende en kantelende delen en zijn vaak bedekt met overhellende of half gevouwen metalen schermen. Hun complexe, lineaire vormenspel, imponerende gevels en hoog-technische allure worden door zijn tegenstanders als vervreemdend, vijandig en zelfs nihilistisch betiteld.

Het vorig jaar opgeleverde gebouw voor Caltrans, de Californische staatsonderneming voor openbaar vervoer, bruggen- en weggebouwen, is door de volksmond zelfs snierend 'Death Star' genoemd. Het honderdtwintig meter lange en zestig meter hoge gebouw staat in downtown Los Angeles dicht bij de Disney Concert Hall van zijn beroemde Californische collega Frank Gehry. Beide bouwwerken hebben de onnavolgbare complexiteit van de computer-architectuur en een glanzende 'huid' van aluminium en roestvrij staal. Maar daarmee houdt de overeenkomst op. Bij Mayne niets van de 'schwung' van golvende, wervelingen en buigingen die Gehry's werk zo speels en innemend maken. De Caltrans-building geeft lange, verspringende, ijzerkleurige gevels waarop horizontale strepen van ramen als schietgaten, stalen lamellen



Thom Mayne op de receptie van de Pritzker-Prijs foto Corbis/TCS

Voor architect Thom Mayne horen conflict en confrontatie bij onze tijd. „Je moet ervoor pleiten dat kunst een veel agressievere houding aanneemt.”

ANNA TILROE

en roodgloeiende neonbuizen het idee oproepen van een gigantische, nasissende meteoriet. Het is imponerend architectuur die nauwelijks een stap terugdoet bij het half ingekapselde plein voor de hoofdingang.

Mayne zelf ziet er niets negatiefs in. Voor hem horen conflict en confrontatie als architecturaal principe bij onze tijd. Zijn werk, vindt hij, straalt juist progressie en optimisme uit. Maar wat verstaat hij daaronder? En welke waarden verbindt hij daaraan?

Mayne, weer wijzend op de uitzinnig gestaalde spieren van de vrouw op zijn laptop: „Dertig jaar geleden was dit niet mogelijk. De chemische stoffen die ze inneemt waren toen niet verkrijgbaar, of zouden tot een snelle dood hebben geleid. Nu is het bouwen aan je lijf onderdeel geworden van de algemene cultuur. Mensen kunnen zelf beslissen hoe ze willen dat hun lichaam eruitziet en dat bepaalt weer hoe ze over zichzelf nadenken. Ze geloven dat je nu je eigen realiteit kunt maken. Als architect begin ik bij dat optimisme.”

Over waarden wil hij het niet hebben. Hij neemt, zegt hij, veel meer een wetenschappelijke houding aan: iets bestaat. Punt. Begrippen als goed en kwaad zijn bij de wetenschappelijke realiteit waarin wij leven net zo irrelevant als bij de natuur. Die kent ook geen compassie en het laat haar totaal onverschillig of wij leven of sterven. Als ik opmerk dat dit bij mensen nog steeds anders ligt en vraag of hij zich als architect niet voor het menselijke aspect interesseert, is hij zichtbaar van slag. Waarna een spel begint van ontwijken en terugkomen.

Mayne: „Architectuur heeft met de wereld te maken, maar kent tegelijk een zekere autonomie. Die autonomie valt niet uit te leggen in termen van de traditionele logica omdat de meest interessante delen van het werk niet verbaal zijn, maar bij de innerlijke logica van het werk horen. Het spreekt volstrekt in zijn eigen termen. Net als kunst.”

**H**et idee van autonome kunst is een negentiende-eeuwse idee. Het heeft kunstenaars veel vrijheid gegeven om nieuwe, belangrijke ontdekkingen te doen, maar het heeft de kunst, en tot op zekere hoogte ook de architectuur, uiteindelijk losgekoppeld van het sociale domein. Dat wordt nu meer en meer als een tekort gevoeld.

„Het probleem is dat in onze samenleving een enorme onwetendheid bestaat over de ideeën die aan de moderne kunst ten grondslag liggen. Of je nu naar Picasso, de surrealisten of Duchamp kijkt, ergens kom je bij hen wel Marx, Freud of Einstein tegen. In zekere zin herdefinieerden zij ons beeld van onszelf, want het antwoord op de vraag wie wij zijn als menselijke wezens wijst altijd terug naar ideeën. Die vormen ons brein. En daarmee de wereld. Als de menselijke soort collectief besluit dat filosofische ideeën er niet toe doen en bijvoorbeeld, zoals nu in Amerika dreigt te gebeuren, de evolutie van Darwin vervangt door het verhaal van Adam en Eva, dan sterven we als menselijke soort uit. Want we kunnen de door Darwin's theorie onderbouwde, biotechnologische ontwikkelingen niet terugdraaien. Zij zijn bepa-

lend voor ons overleven in de wereld zoals die nu is. Dus moeten we het evolutionaire traject aflopen dat we zijn ingeslagen en onze gedachten over onszelf en ons bestaan daarop afstemmen. We bestaan in de termen van hoe we denken dat we bestaan. Dat houdt in dat iedere culturele ontwikkeling is gefabriceerd en gefabriceerd kan worden. Misschien moet je daarom in een tijd waarin de media alles aan het publiek geven wat het verlangt, er juist voor pleiten dat kunst een veel agressievere houding aanneemt. Ik ben daar zelf sterk toe geneigd.”

**U** wordt algemeen omschreven als een onverzettelijk en compromisloos architect, die er pas de laatste jaren in is geslaagd grote opdrachten binnen te slepen. Wat is er veranderd?

„Ik ben veranderd. Ik heb geleerd dat het zinvoller was om te onderhandelen dan met de vuist over de autonomie van mijn werk te verdedigen. Voor grootschalige openbare projecten is nu eenmaal de instemming nodig van grote aantallen mensen. Het is, vind ik nu, te simplistisch om de autonomie van de kunst aan te voeren als reden om je af te keren van het publiek. Je kunt wel degelijk autonoom werk maken en toch verbindingen aangaan met de sociale en politieke wereld. Ik geef dus onmiddellijk toe dat ik, als ik de autonomie van de kunst verdedig, tegen mijn eigen ontwikkeling inga. Dat is meer een instinctieve reactie, bedoeld om het persoonlijke in het werk te beschermen, want dat is voor mij het meest waardevolle. Dat persoonlijke laat zich niet volgens de gangbare logica beargumenteren, terwijl het project toch in begrijpelijke taal naar de wereld gecommuniceerd moet worden. Iedere architect ziet zich tegenwoordig voor die moeilijke taak geplaatst. Rem Koolhaas is wat dit betreft een genie. Maar vaak is het twijfelachtig of de logica van het werk zelf en de woorden eromheen werkelijk iets met elkaar te maken hebben.”

**M**et uw werk drukt u een stempel op de leefomgeving van mensen. Overheersend daarbij uw esthetische principes of spelen ook meer idealistische factoren mee, bijvoorbeeld hoe u de wereld en de mens daarin zou wensen?

„Ik ben vaak een ouderwetse modernist genoemd. Maar de modernisten hadden het absurde idee dat architectuur de wereld kon verbeteren. Dat is een onmogelijkheid. In deze tijd verwacht ook niemand dat meer. Architecten hebben nu veel realistischere ambities. Ik ben er wel van overtuigd dat architectuur op sociaal niveau doorwerkt en dat je als je de omgeving van mensen verandert ook hun gedrag verandert.”

**H**oe wilt u dat ze zich gedragen?

Mayne arzelt nu. Hij begint een omslachtig verhaal over de lelijkheid en ongeloofwaardigheid van sociale architectuur met een therapeutische functie en schuift dan het sociale project naar voren waarmee hij vijf jaar geleden zijn grote doorbraak als architect beleefde: de Diamond Ranch High School in Pomona, niet ver van Los Angeles. De school is luid geprezen om zijn eigenzinnige verbintenis met het heuvelachtige landschap, het panoramische uitzicht en de energiebesparende oplossingen. Maar ook de sociale aspecten kregen bijval. De intieme, 'canyon-achtige' passages tussen de

verschillende overhellende en verspringende blokken van de gebouwen, de ruime gangen en de monumentale, in de heuvel ingebedde trap die tegelijk als amfitheater kan dienen, werden gezien als een zeer geslaagde manier om de school als een gemeenschap neer te zetten. Maar Mayne komt nu niet verder dan algemene frasen als „ik interesseerde me voor de manier waarop architectuur samengaat met educatie” en „het werd meer een landschap dan een gebouw”.

Zijn vrouw Blythe, die al die tijd zwijgend naast hem heeft gezeten, mengt zich in het gesprek. „Ik denk”, zegt ze, „dat het gebouw vooral op de houding en ambitie van de leerlingen inwerkt. De kinderen op deze school komen allemaal uit de lagere milieus. Zij kennen geen architectuur en zeker geen architectuur die speciaal voor hen is ontworpen. De bijzonderheid van het gebouw maakt hun duidelijk dat zij zelf bijzonder zijn. Dat verandert hun gevoel van eigenwaarde en hun perceptie van hun eigen toekomst. Vooral bij de allerarmsten blijkt het zo te werken. Verschillende leerlingen hebben al verklaard dat zij ook architect willen worden.”

Mayne: „De esthetiek van architectuur moet geworteld zijn in een breder idee over fundamentele menselijke activiteiten als lopen, ontspannen, communiceren. Architectuur denkt na over hoe die activiteiten meerwaarde kunnen krijgen.”

Blijft de vraag waar die meerwaarde op is gebaseerd, op welk idee van stimuleren, sturen en controleren. Het is nu niet meer mogelijk om totaalconcepten te ontwerpen zoals het stedenbouwkundig en architecturaal plan voor Brasi-

*„Maar Thom, bij jou kan ieder zijn eigen raam openzetten”*

lia, de hoofdstad van Brazilië. Het stond model voor de totale maakbaarheid van de wereld: huizen, winkels hier, hotels, regeringsgebouwen daar. We kunnen ook niet meer geloven in het alomvattende avontuur van de verbeelding zoals New Babylon van Constant en de Situationisten dat hebben geschets. Betekent dit dat de visie van de architect nu alleen nog maar fragmentarisch, tijdelijk en persoonsgebonden kan zijn? Of zijn er toch begrippen die we als min of meer stabiel ervaren en waarmee we een idee van toekomst kunnen vormen?

Mayne, fel: „Het idee van de toekomst is dood! We weten nu dat de wereld op een totaal onvoorspelbare manier verandert en dat een enkele daad de toekomst een heel ander aanzien kan geven. Het heeft dus geen zin om je gedachten over de toekomst te laten gaan. Heb ik als architect een visie op de wereld nodig? Natuurlijk, maar die visie strekt zich niet verder uit dan morgen. Vraagt u me of ik optimistisch en hoopvol ben? Dan zeg ik: Ja, beslist. Dat zit in mijn natuur.”

**W**aar bent u optimistisch over?

„Over het menselijke potentieel. En dan kom ik weer bij de evolutionaire biologie uit. En bij de ecologie. Dat zijn de leidende krachten bij de architectuur van morgen. Er zijn opvallende parallellen tussen de wijze waarop moleculaire weefsels zich organiseren en mensen systemen ontwerpen. Dat inzicht zal een direct effect hebben op architectuur en stedenbouw. Maar meer dan een overgangsfase zal het niet betekenen. Voor het moment is het een bruikbaar idee, dat zich vervolgens weer naar iets anders ontwikkelt.”

Op mijn vraag of dit optimisme uit zijn gebouwen spreekt, antwoordt hij dat hij dat niet kan zeggen. Ik moet maar gaan kijken. En weer grijpt zijn vrouw in: „Maar Thom, het is toch duidelijk waar je voor staat. Neem alleen maar de indeling van de Federal Building of San Francisco. In traditionele gebouwen zitten de 'belangrijke' mensen in de buitenste schil, daar waar het uitzicht het mooist is, en de 'lagere' employees in het centrum, het donkerste deel. Bij jou is dat precies andersom. Bovendien zitten ze niet in dichtgekitte ruimtes met air-conditioning, maar kan ieder zijn eigen raam openzetten. Het is het enige gebouw van 22 verdiepingen in de Verenigde Staten dat die vrijheid biedt. Ook achter de liften zit een duidelijke gedachte. Ze stoppen alleen op iedere derde etage. Naar de tussenliggende verdiepingen moet je lopen. Zo breng je mensen erop hun lijf te bewegen. Bovendien komen ze af de trappen andere medewerkers tegen die ze normaal nooit zouden ontmoeten. Die trappen zijn net als de gangen en de liften ruim, want er komen veel mensen voorbij. Het zijn sociale plekken, bijna een soort piazza's. Over dat alles is met een groot optimisme nagedacht.”

Mayne: „Beschrijvingen van mijn werk beïnvloeden me. Ik voel me erdoor vastgepind. Voor mij is de betekenis vloeiender. Mijn gebouwen spreken niet in woorden, maar via hun ruimtelijkheid. Je kunt wel zeggen dat je, als je nabinnen stapt, een erhal betreedt, maar dat is iets heel anders dan het ervaren. En de ervaring komt bij architectuur op de eerste plaats. Die werkt het diepste op ons in.”

De dag nadat we elkaar gesproken hebben, krijgt Mayne te horen dat hij de opdracht voor de bouw van het Capitool in Juneau, de hoofdstad van Alaska, in de wacht heeft gesleept. Het is zijn vijfde grote publieke project in een paar jaar tijd en het meest eervolle na zijn opdracht voor een olympisch dorp in New York, een ontwerp dat ook uitgevoerd zal worden als de stad de Olympische Spelen van 2012 niet toebedacht krijgt.

Voor de omschrijving van het toekomstige Capitool zoals die is voorgelegd aan de jury, houdt hij zich niet in. Het regeringsgebouw zal 'een nieuw symbolisch centrum' worden van eenheid en nationale trots, vertrouwen en toegankelijkheid, gemeenschappelijkheid en diversiteit, van ceremonie en openbaar debat, milieubewuste keuzes en een gezond investeringsbeleid. En tot slot zal de koepel van het Capitool 'in het lange, dikwijls mistige donker van de winter gloeien als een baken voor de hoop en de ambities van het volk van Alaska en de majestiteit en generositeit van zijn land’.

De grote woorden zijn er. Nu de ervaring nog.